

Vleermuiswerkgroep VZZ

Nieuwsbrief 56

Jaargang 20 (2008)

Nummer 3

Colofon

De Nieuwsbrief is een uitgave van
de Vleermuiswerkgroep Nederland

ISSN 0928-3587

Redactie:

Carolien van der Graaf, René Janssen,

met medewerking van Johannes Regelink

Redactieadres:

Carolien van der Graaf

Ellekomstraat 70

2573 XG Den Haag

vlennieuwsbrief@vzz.nl

De redactie houdt zich niet verantwoordelijk
voor de inhoud van de artikelen. Wel houdt de
redactie zich het recht voor artikelen in te
korten, te redigeren en voor personen of groepen
kwetsende artikelen niet te plaatsen.

People from outside the Netherlands can
subscribe to the Newsletter by sending an e-mail
to flen@vzz.nl to become a VLEN member.

Adreswijzigingen kunnen rechtstreeks
doorgegeven worden door te mailen naar:
leden@vzz.nl.

Afbeelding voorplaat: www.eurobats.org

Inhoud

- 3 Insectenval blijkt ook vleermuisval
door *Klarissa Nienhuys*
- 4 Impressie van de cursus vangen en hanteren van
vleermuizen
door *Wouter den Boer*
- 6 Vleermuizen op de Rode Lijst
door *Carolien van der Graaf*
- 9 Gedicht
door *John Hagemans*
- 10 Minder vangsten op de tweede nacht
door *Jasja Dekker*
- 10 Laatvlieger in het scherm
door *Hillie Waning*
- 12 Verslag nacht van de vleermuis
door *Carolien van der Graaf*
- 13 Vleermuizen literatuur
door *Peter Lina*
- 14 Aankondiging Vlen-dag
door *Leonie de Kluyt*
- 16 Agenda
- 17 Adressen

Insectenval blijkt ook vleermuisval

door Klarissa Nienhuys, Vleermuis Coördinatie Overleg Groningen

Een lamp om insecten te vangen blijkt ook vleermuizen aan te trekken, met dodelijke gevolgen voor de vleren. Wij ontvangen graag advies over hoe dit te voorkomen zou zijn.

Een tijd geleden zijn in kap van de Aa Kerk in Groningen, boven de gewelven van het schip, lampen aangebracht om insecten te vangen. De dragende constructie van het dak van deze oude kerk bestaat uit eiken balken; die door de bonte knaagkever zwaar kunnen worden beschadigd. Om een idee te krijgen van de aantallen kevers, die zich mogelijk in de kap ophouden en eventueel om nadere actie vragen, zijn in de kap vangtoestellen opgehangen. De vangtoestellen bestaan uit een RVS kast van ongeveer 30x50 cm² met daarin 2x2 lampen die blauw licht afgeven. Tussen de lampen bevindt zich een plaat met zeer kleverig materiaal, zodat de aangetrokken insecten op de plaat vastplakken. De buitenkant van de kast bestaat uit een rooster met gaten van 1x4 cm. De bonte knaagkever meet 1,5x 3 mm. In de kasten zaten allerlei muggen, vliegjes, wespen en vlinders, maar er zijn helaas ook een aantal dwergvleermuizen terechtgekomen, vastgeplakt en omgekomen. Na onze waarschuwing heeft de beheerder van de kerk heeft vijf dode vleermuizen aangetroffen in vier lampen. De lampen zijn direct uitgezet. De leverancier van de lampen liet desgevraagd weten niet eerder vernomen te hebben dat er vleermuizen in de lampen zijn aangetroffen. De

lampen zijn geplaatst op advies van de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuur en Monumenten. Er zullen dus elders in Nederland nog wel meer van dit soort lampen zijn geïnstalleerd.

De beheerder van de kerk en de leverancier zouden graag willen weten wat ze moeten doen om verdere schade aan vleermuizen te voorkomen. Onze eerste reactie was: de betreffende lampen in elk geval inpakken in kippengaas met gaten van 1 cm doorsnee. Structureel zou de kast van de lampen ook zulk soort gaten moeten krijgen. Als het persé langwerpige gaten moeten zijn, deze niet groter dan 0,5 x 2 cm maken.

Heeft iemand ooit van dit probleem gehoord? En kunnen we de beheerder nog een beter advies geven?

klnienhuys@zonnet.n

Impressie van de cursus 'Vangen en hanteren van vleermuizen'

door Wouter den Boer

Behoeftte

Er is behoefte aan meer informatie over de verspreiding en ecologie van vleermuizen. Naast onderzoek met batdetector en het inspecteren van vleermuisverblijven, kan vangen met mistnetten een zeer nuttige bijdrage leveren. Het aantal mensen dat vleermuizen kan en mag vangen is momenteel echter gering. Reden genoeg dus om veldwerkers op te leiden tot bekwame vleermuisvangers. Belangrijke voorwaarden hierbij zijn dat iedereen werkt volgens dezelfde ethische en praktische richtlijnen.

De cursus en het Zwerm-project

Momenteel loopt in de omgeving van Maastricht een grootschalig onderzoek naar het zwermgedrag van vleermuizen (Zwerm-Project), waarbij vleermuizen door deskundigen worden gevangen bij de ingangen van verschillende groeven. Vanwege het grote aantal vangsten en de variatie in soorten, vormt het project een uitermate geschikte basis voor een cursus. Op vrijdagmiddag 12 september verzamelen zo'n 50 vleermuizenliefhebbers uit heel het land op campingboerderij "De Raarhof" in Meerssen (Zuid-Limburg). We zullen daar het komende weekend deelnemen aan de cursus 'Vangen en hanteren van vleermuizen', verzorgd door de Vleermuiswerkgroep Nederland. Een team van deskundigen zal ons de basisbeginselen van mistnetonderzoek naar vleermuizen bijbrengen. Dit betekent drie drukke dagen vol lezingen, praktijklessen, weinig slapen en

uiteraard ook veel gezelligheid.

De theorie

De begeleiders, onder leiding van Anne-Jifke Haarsma, vullen de dagtijd met boeiende lezingen en workshops. Aan de hand van goed verzorgde powerpoint-presentaties, met bijbehorende readers en hand-outs, wordt de theorie omtrent het mistnetvangen uitvoerig belicht. Zo passeren onder andere "mistnetten voor dummies", "vleermuisherkenning in de hand" en

"verantwoord hanteren" de revue. Doorlopend wordt er ook aandacht besteed aan de ethiek rond het mistnetonderzoek. Vangers dragen een grote verantwoordelijkheid richting de vleermuizen. Gevangen worden betekent voor die diertjes stress en verstoring van hun natuurlijke patronen. De inzet van mistnetten ten

opzichte van andere onderzoeksmethoden moet altijd nauwkeurig worden afgewogen. De presentaties roepen talloze vragen op en er wordt ruimschoots gediscussieerd. Ondanks het weinige slapen, weten ze onze aandacht goed vast te houden.

De praktijk

Op vrijdag- en zaterdagavond wordt er gevangen bij verschillende groeven. Op elke vanglocatie stationeert zich een team van een tiental cursisten en enkele mentoren. Onder hun toezicht worden voor de ingang van een groeve mistnetten als een soort fuik opgezet. Ondertussen wordt er volop gepraat over alles wat met mistnetten en vleermuizen te maken heeft. Als alles gereed staat, is het wachten op de vleermuizen. Niet lang nadat

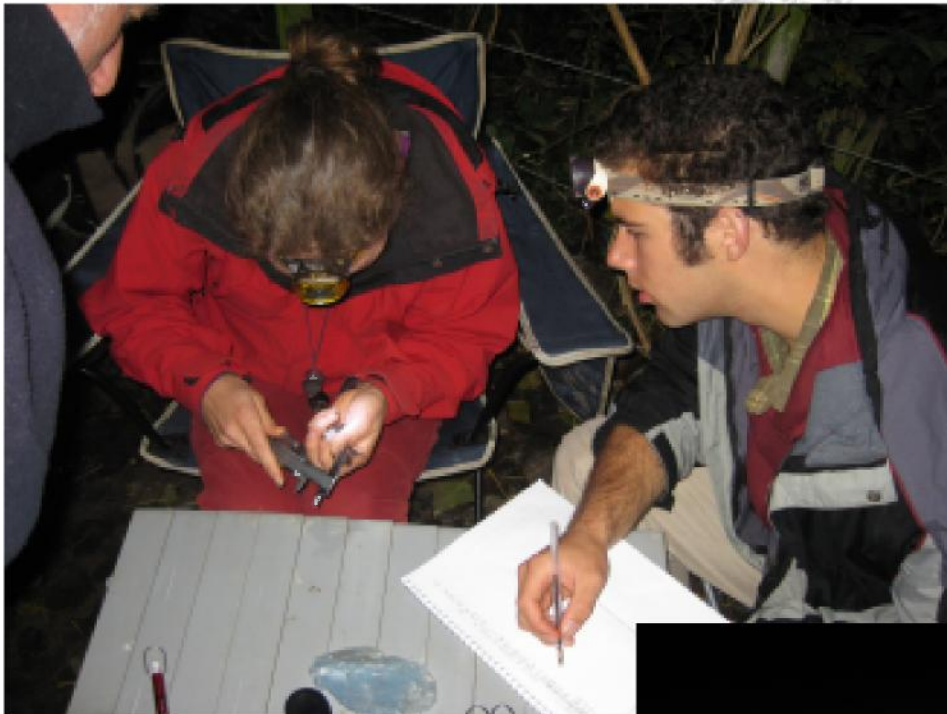
Een gemerkte Watervleermuis wordt in vrijheid gesteld
foto: Wouter den Boer

Vervolg cursus vangen en hanteren

de eerste geluiden op de detector hoorbaar zijn geweest, hangt de eerste vleermuis in het net. Een aangewezen gelukkige mag proberen het dier te bevrijden. Gebeten worden is daarbij haast onvermijdelijk, dus begrijpelijk dat het in het begin nog wat onwennig gaat. Zodra het dier losgepeuterd is gaat het naar de schrijftafel om volgens standaardmethoden te worden geregistreerd, gedetermineerd en gemerkt. Stap voor stap worden de cursisten ook hierbij door de mentoren begeleid. Het vergt allemaal nogal wat training en handigheid, komen we achter. "Daar zijn we hier voor." Het vangen gaat bij de meeste teams goed, aan vleermuizen geen gebrek. Voor iedereen voldoende mogelijkheden om te 'trainen' dus.

Tot slot

De vangsten mochten er zijn! In totaal werden er vele tientallen vleermuizen gevangen, waaronder enkele terugvangsten van eerdere sessies. Gave soorten als Ingekorven, Bechstein's en Vale vleermuis zijn in de netten verschenen. Na de laatste vangnacht hebben de mentoren de koppen bij elkaar gestoken en de cursisten individueel beoordeeld. Op zondag keert iedereen voldaan naar huis met een bewijs van deelname en enkele persoonlijke verbeterpunten op zak. Op het pamflet staat terecht vermeld dat "het volbrengen van de cursus slechts één van de benodigde stappen is om zelfstandig vleermuizen te vangen". Het begin is er. Met dank aan het team voor hun voorbereiding en zorg!

De schrijftafel

foto: Wouter den Boer

Een Bechstein's vleermuis

foto: Wouter den Boer

Rode Lijst december 2006

Door: Carolien van der Graaf

Bron: 'Basisdocument voor de Rode Lijst Zoogdieren volgens Nederlandse en IUCN-criteria,' Zoogdierverseniging VZZ, Arnhem, december 2006.

Op 17 november 2007, tijdens het Symposium Zoogdierbescherming werkt! van de VZZ, is het nieuwe basisrapport Rode Lijst Zoogdieren gepresenteerd. De nieuwe Rode Lijst 2006 vervangt de gereconstrueerde Rode Lijst uit 1994. In het rapport wordt per zoogdiersoort toegelicht of ze volgens de Nederlandse criteria of volgens de IUCN-criteria op de Rode Lijst staan. Het rapport is van de VZZ-website te downloaden:

<http://www.vzz.nl/bescherming/download/2007RodeLijst.pdf>

In dit stuk zou ik nogmaals de aandacht willen vestigen op de Nederlandse vleermuizen en waarom ze op de Rode Lijst horen te staan. Per soort zal ik aangeven waarom ze bescherming nodig hebben.

Vleermuizen op de Rode Lijst 2006

In Nederland komen 21 soorten vleermuizen voor. Hiervan staan 7 op de Rode Lijst, worden er 7 niet beschouwd en zijn er 7 thans niet bedreigd (zie tabel):

- Van de 7 Rode Lijstsoorten is er 1 gevoelig (GE), zijn er 4 kwetsbaar (KW) en zijn er 2 verdwenen uit Nederland (VN).
- 5 soorten worden niet beschouwd (NB), omdat er in Nederland geen voortplanting is (vastgesteld) over een periode van minimaal 10 jaar. Dit zijn de zogenaamde 'regelmatige gasten'.

Tabel: Rode Lijstsoorten op volgorde van kwetsbaarheid

<u>Vleermuis</u>	<u>RL 1994 Oorspronkelijk</u>	<u>RL 1994 gereconstrueerd</u>	<u>RL 2006</u>
Grote rosse vleermuis	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
Kleine dwergvleermuis	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
Grote hoefijzerneus	VN	(NB)	(NB)
Bosvleermuis	(NB)	(NB)	(NB)
Mopsvleermuis	GE	(NB)	(NB)
Bechsteins vleermuis	GE	(NB)	(NB)
Brandts vleermuis	GE	(NB)	(NB)
Kleine hoefijzerneus	VN	VN	VN
Vale vleermuis	BE	VN	VN
Laatvlieger	(TNB)	(TNB)	KW
Rosse vleermuis	(TNB)	KW	KW
Grijze grootoorvleermuis	GE	BE	KW
Ingekorven vleermuis	BE	EB	KW
Tweekleurige vleermuis	(NB)	(NB)	GE
Gewone grootoorvleermuis	(TNB)	KW	(TNB)
Franjestaart	KW	KW	(TNB)
Gewone dwergvleermuis	-	-	-
Ruige dwergvleermuis	-	-	-
Watervleermuis	-	-	-
Meervleermuis	-	-	-
Baardvleermuis	-	-	-

GE = gevoelig, KW = kwetsbaar, EB = ernstig bedreigd, VN = verdwenen uit Nederland

(TNB) = thans niet bedreigd, (NB) = niet beschouwd

Vervolg Rode lijst 2006

- 7 soorten komen niet voor op de Rode lijst, omdat ze thans niet bedreigd (TNB) zijn. Dit zijn: gewone dwergvleermuis, ruige dwergvleermuis, meervleermuis, watervleermuis en baardvleermuis. Franjestaart en gewone grootoorvleermuis zijn hier recentelijk bij gekomen en vallen niet meer onder de Rode Lijst 2006.
- In het rapport worden de Grote rosse vleermuis en de Kleine dwergvleermuis niet genoemd. Het is nog niet vastgesteld dat deze soorten op eigen kracht in Nederland voorkomen.

Behalve dat er twee soorten van de Rode Lijst af zijn, zijn er ook twee soorten naar een lichtere categorie gegaan: ingekorven vleermuis en grijze grootoorvleermuis.

Desondanks zijn er ook twee nieuwe Rode Lijstsoorten bijgekomen, namelijk laatvlieger en tweekleurige vleermuis.

In de tabel op de vorige pagina zijn de veranderingen aangegeven en daaronder wordt per soort een korte toelichting gegeven.

Kleine hoefijzerneus: verdwenen uit Nederland (gelijk)

De Kleine hoefijzerneus kwam alleen in het zuiden van Limburg voor. In de periode 1940-1950 was het de talrijkste soort in de mergelgroeven, maar ze zijn snel achteruit gegaan. Ook in omringende landen is de soort achteruit gegaan. In 1983 is het laatste overwinterende dier waargenomen.

Vale vleermuis: verdwenen uit Nederland (mogelijk iets beter)

De Vale vleermuis wordt als een verdwenen soort beschouwd, omdat er in Nederland geen kraamkolonies meer bekend zijn, maar er in het verleden wel kraamkolonies geweest zijn. De vale vleermuis wordt jaarlijks overwinterend aangetroffen en er worden sporadisch zomerwaarnemingen gedaan. In Limburg neemt het aantal overwinterende dieren recentelijk toe, maar de vale vleermuis is zo zeldzaam, dat hij slechts in 10 km-hokken wordt waargenomen.

Grijze grootoorvleermuis: kwetsbaar (mogelijk beter)

De grijze grootoorvleermuis is zeer zeldzaam. In de winter wordt ze alleen in kleine aantallen in de ondergrondse kalksteengroeven in Limburg waargenomen en in de zomer in kerkzolders. Recentelijk zijn er nieuwe groepjes in kerkzolders in Noord-Brabant en Zeeuws-Vlaanderen waargenomen. De grijze grootoorvleermuis wordt slechts in 20 atlasblokken in Limburg, Noord-Brabant en Zeeuws-Vlaanderen waargenomen en de populatie wordt op ca. 100 voortplantende dieren geschat.

Ingekorven vleermuis: kwetsbaar (mogelijk beter)

De ingekorven vleermuis is een zeer zeldzame soort met een beperkte home-range. Hij wordt alleen in Limburg, in minder dan 10 atlasblokken, waargenomen. De populatie wordt op 600-800 voortplantende dieren geschat. Recentelijk is er een toename van het aantal zomer- en wintermeldingen.

Laatvlieger: kwetsbaar (slechter)

De laatvlieger komt verspreid over heel Nederland voor, hoewel hij ten zuiden van de grote rivieren minder wordt aangetroffen. De populatie wordt op 25.000 - 40.000 voortplantende dieren geschat. Hoewel heel Nederland voor deze voorheen algemene soort een geschikte habitat vormt, wordt hij opvallend minder waargenomen. Daarom is de laatvlieger als nieuwe Rode Lijstsoort aangewezen.

Rosse vleermuis: kwetsbaar (slechter)

De Rosse vleermuis is een boombewonende soort met een duidelijke binding met de hogere delen van Nederland. De populatie wordt op 4.000-6.000 voortplantende dieren geschat. Er is sprake van een continue achteruitgang in de afgelopen tien jaar van tenminste 10%, waardoor de rosse vleermuis kwetsbaar blijft. Hij is kwetsbaar door het verlies van verblijfplekken (holle bomen) en het slachtofferisico bij windturbines.

Tweekleurige vleermuis: gevoelig (beter)

De Tweekleurige vleermuis wordt pas de afgelopen 10 jaar in Nederland waargenomen. Er

Vervolg Rode lijst 2006

is een toename van het aantal waarnemingen van baltsende mannetjes in de late herfst.

Tweekleurige vleermuizen worden met name in de waterrijke landschappen in westen en noordwesten van Nederland waargenomen.

In Utrecht is een kraamkolonie bekend en er zijn naar schatting 100-250 voortplantende dieren in Nederland aanwezig. Daarom is de zeer zeldzame tweekleurige vleermuis als nieuwe soort in de Rode Lijst opgenomen.

Bechsteins vleermuis: niet beschouwd (slechter)

De uiterst zeldzame Bechsteins vleermuis wordt niet beschouwd, omdat er geen kraamkolonies in Nederland bekend zijn, ondanks uitgebreid onderzoek. In de Limburgse mergelgroeven is er een sterke achteruitgang van de winterwaarnemingen: van 25 naar 5 dieren. Er zijn wel enkele nieuwe waarnemingen van Bechsteins vleermuizen rond zwermlocaties, wat op balts en paring in Nederland kan duiden (zie ook Vlen-nieuws 53 en VZZ-rapport over Landgoed Eerde).

Bosvleermuis: niet beschouwd (gelijk)

De bosvleermuis wordt niet beschouwd, omdat er geen voortplanting over een periode van minimaal 10 jaar bekend is. De bosvleermuis wordt in de zomer en tijdens het baltsen langs de grens met Duitsland waargenomen. In de kuststreek van Zuid- en Noord-Holland worden daarnaast enkele migrerende dieren waargenomen. De populatie wordt geschat op minder dan 100 geslachtsrijpe dieren en er is sprake van een continue achteruitgang.

Brandts vleermuis: niet beschouwd

De zeer zeldzame Brandts vleermuis wordt niet beschouwd, omdat er gedurende de afgelopen 10 jaar geen kraamkolonies bekend waren. De populatie wordt geschat op minder dan 125 dieren en hij komt in minder dan 10 atlasblokken voor. De Brandts vleermuis is alleen in de hand van de meer algemene baardvleermuis te onderscheiden. In zuid-, midden- en oost-Nederland worden er recentelijk enkele dieren tijdens zwermfase waargenomen. Mogelijk duidt

dit op mogelijk parende dieren en dus op voortplanting. Er is recentelijk ook een kraamkolonie in Winterswijk bekend.

Grote hoefijzerneus: niet beschouwd

De grote hoefijzerneus wordt niet beschouwd, omdat ze sinds 1980 niet meer in Nederland zijn waargenomen. In het uiterste zuidwesten van Limburg, net over de grens met België, was er tot 1953 een kraamkolonie van 100-150 dieren aanwezig. De grote hoefijzerneus was een regelmatige gast, maar komt momenteel niet in Nederland voor.

Mopsvleermuis: niet beschouwd (slechter)

Na 1994 zijn er in Nederland geen mopsvleermuizen meer waargenomen. Er komen nog wel mopsvleermuizen in België langs de grens met Noord-Brabant en Zeeuws Vlaanderen voor. De soort is lastig te inventariseren, omdat ze in zeer kleine groepjes leven (3-5 dieren) en kort bestaande verblijfplaatsen achter losse schors gebruiken, waardoor ze ook vaak verhuizen.

Baardvleermuis: geen rode lijst (beter)

De Baardvleermuis heeft een ruime verspreiding in Nederland en er is een toename van waarnemingen tijdens de zomer- en wintertellingen.

Franjestaart: geen rode lijst meer (beter)

De verspreiding van de Franjestaart beperkte zich tot winterverblijven in Utrecht, langs de IJssel en in Limburg. De Franjestaart wordt recentelijk ook in de duinen waargenomen. De verspreiding is waarschijnlijk aan de hogere zandgronden gerelateerd. Door toename van zowel de verspreiding als de populatieomvang is de Franjestaart van de Rode Lijst af gehaald.

Gewone dwergvleermuis: geen rode lijst (gelijk)

De gewone dwergvleermuis is de meest algemeen voorkomende vleermuissoort in Nederland. Door de verborgen leefwijze in de winter (spouwmuur van gebouwen) is er weinig bekend over de aantalsontwikkelingen. Er is echter geen aanleiding om uit te gaan van een voor- of

Vervolg Rode lijst 2006

achteruitgang van de soort.

Gewone grootoorvleermuis: geen rode lijst (beter)

De gewone grootoorvleermuis blijkt in haar verspreiding een duidelijke binding met bosgebieden op hogere zandgronden in het midden en het oosten van het land en in de duinstreek te hebben. Omdat er geen afname meer is, is de gewone grootoorvleermuis van de Rode Lijst af gehaald.

Meervleermuis: geen rode lijst (gelijk)

De meervleermuis is een zeldzame soort in Nederland. Er zijn 45 verblijfplaatsen bekend met ruim 4.000 dieren, maar er is in Nederland geen reden tot zorg.

Ruige dwergvleermuis: geen rode lijst (gelijk)

De ruige dwergvleermuis komt vrij algemeen voor in (met name het noordwesten van) Nederland met 50.000 – 100.000 dieren. Er is tot nog toe maar 1 kraamkolonie bekend. De ruige dwergvleermuis is een regelmatige gast met traditionele baltsgebieden langs de kust en de grote rivieren.

Watervleermuis: geen rode lijst (beter)

De watervleermuis komt in groot deel van het land voor, maar blijft vrij zeldzaam. Er is sprake van een sterke populatietoename.

Voor een volledige beschrijving van de soorten, de status en de bescherming wordt verwezen naar de rapportage, die op de website van de VZZ is te downloaden.

Meer informatie over de IUCN Red List zie:
<http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/ema/>

Gedicht

door John Hageman

John Hageman schrijft en verzamelt gedichten over vleermuizen. Deze zullen regelmatig in de nieuwsbrief verschijnen. Als begin van deze reeks gedichten starten we met een gedicht van hemzelf:

Myotis daubentonii

*bijna winter
het jaarlijks slapen
in het kalkstenen graf
terug naar af
noodgedwongen*

*blindelings vertrouwen
op de oren
enkel hóren
waarheen*

*fladderen met de handen
langs onzichtbare wanden
op zoek naar
de ultieme plek*

*in de vlerkenjas
ondersteboven
op wacht
maandenlange nacht*

John Hageman

Minder vangsten op tweede opeenvolgende nacht

door Jasja Dekker (Zoogdiervereniging VZZ)

Sinds 2001 worden er in Nederland weer mistnetten gebruikt om vleermuizen te inventariseren, in situaties waarbij soorten verwacht worden die detector niet goed gehoord of geïdentificeerd kunnen worden. Hier geef ik een korte analyse van het effect van herhaaldelijk één locatie bemonsteren op vangresultaten.

Zulke situaties komen met name voor bij zwermlocaties bij groeven. Daar werd afgelopen jaren tijdens instructieweekenden van de Zoogdiervereniging en de VZZ-veldwerkgroep gevangen (Spoelstra, 200x, Dekker & Limpens, 2007).

In sommige gevallen werd daarbij meermaals dezelfde groeve bezocht, soms op twee opeenvolgende dagen. Bij een analyse van de resultaten van die weekenden viel het volgende op: bij opeenvolgende vangnachten waren de vangsten van de tweede nacht duidelijk lager dan van de eerste nacht.

De vraag is natuurlijk waarom dit gebeurt?

Vermijden de dieren de tweede nacht de zwermlocatie totaal? Of hebben ze na de eerste nacht door hoe de vlag, of beter gezegd het mistnet, erbij hangt, en vliegen ze er niet meer in?

Hoe het ook zij, de boodschap moge duidelijk zijn: vangen op nacht 1 heeft een negatief effect op de resultaten van nacht 2. Als een locatie twee of meer keer bemonsterd moet worden, is het verstandig dat pas na minstens enkele dagen te doen.

Lezen

- Dekker, J.J.A. & Limpens, H.J.G.A., 2007. Inhaalslag Verspreidingsonderzoek Nederlandse Zoogdieren VONZ 2006, Deel 7. Zwermlocaties . VZZ rapport 2007.24. Zoogdiervereniging VZZ, Arnhem.
- Spoelstra, K., Mistnetvangst van vleermuizen. Verslag van de eerste workshop mistnetvangst van vleermuizen, gehouden op 28, 29 en 30 september 2001 in Bruisterbosch, Zuid-Limburg. VZZ rapport 2006.45. Zoogdiervereniging VZZ, Arnhem.

Laatvlieger vliegt tegen scherm

door Hillie Waning

Op 26 september 2007 werd ik gebeld door medewerkers van de Provincie, die een scherm aan het plaatsen waren op de N48, Lemelerveld-Ommen. Zij waren een scherm aan het plaatsen voor de aanwezige dassen die de Rijksweg overstaken. Zij zagen ter hoogte van hectometerpaal 79.4 een vleermuis op de grond liggen. Deze was ook al een dag van te voren op dezelfde locatie waar genomen, doch zij dachten dat de vleermuis wel weg zou vliegen. Na de politie gebeld te hebben, werden zij doorverwezen naar de dierenambulance en vervolgens naar de Dierenbescherming. Daar kregen zij mijn nummer en na mij aan de telefoon te hebben gehad, heb ik besloten om het beestje op te halen. Bij de mannen aangekomen

was het maar goed dat zij ongeveer wisten waar de vleermuis het laatst was gezien, want het betrof een scherm van 800-900 meter (222.087 x 501.119 – 221.718 x 500.480).

Hier vloog hij dan, de kleine dwergvleermuis !

Hoor het verhaal van Freek Cornelis op de Vlen-dag. Zie pagina 14 voor het programma.

terechtkwam. Langs de snelweg is door het plaatsen van een scherm de nodige houtwal die uit eik, berk, vogelkers en braam bestond grotendeels verwijderd. Het scherm zal ongeveer 800-900 meter lang zijn en de hoogte is niet meer dan 1 meter. Kan het zo zijn dat de laatvlieger door het steeds dezelfde route te vliegen en het ontbreken van de houtwal het scherm niet opgemerkt hebben? Vloog hij uit routine tegen het scherm? Of is door het aanzuigen van het verkeer de vleermuis tegen een auto geraakt en zodoende in de wal beland.

Giethemerseveld

Giethemerseveld is een landschap die overwegend uit loofhout zoals berken, eiken, beuken en tamme kastanje bestaat daarnaast nog aangevuld met dennen. Het bestaat uit oude boerenhoeves met links en rechts nog oude

houtwallen. De kans is groot dat hier niet alleen de laatvlieger voorkomt maar ook de Rosse Vleermuis, Dwergvleermuis en de Grootoorvleermuis. Giethemerseveld ligt tegen de Lemelerberg aan en valt onder de gemeente Ommen.

Verslag Nacht van der vleermuis

Door: Carolien van der Graaf

Tijdens de Nacht van de vleermuis van zaterdag 30 augustus zijn er door het hele land 16 vleermuisexcursie gehouden. Daarbij waren er één á twee dagen daarvoor ook al 5 excursies georganiseerd in het kader van de nacht en er zijn nog 3 excursies na deze dag gehouden.

We hadden erg geluk met het weer: het was droog, warm en er stond weinig wind, ideaal 'vlerenweer'. Er werden daarom ook veel vleermuizen 'gespot'. Vooral de watervleermuizen stalen de show. Het is ook een prachtig gezicht om deze beestjes over het water te zien scheuren.

Er kwamen zowel kinderen als volwassenen op de excursies af, zoals ook de bedoeling was. Het doel van de nacht is namelijk om een zo breed mogelijk publiek een eerste kennismaking met vleermuizen te geven.

Hierbij een korte impressie van een paar excursies.

29 augustus: Utrecht, Fort Ruigenhoek, IVN Vechtplassen

Door: Harrie Pelgrim

Aantal deelnemers: ca. 40

De excursie was een succes, want er waren veel deelnemers, maar helaas hebben we maar weinig vleermuizen gezien. We hebben vier soorten vleermuizen gehoord, maar je kon ze niet goed zien. Doordat er kroos op de vijver lag, waren er weinig watervleermuizen. De excursie was gecombineerd met nachtvinders.

30 augustus: Noord-Holland, Den Burg Texel, Ecomare

Door: Kees Verschoor en Pierre

Aantal deelnemers: ca. 35

Na het bekijken van hangplekken en keutels volgde er een lezing en een filmpje van een met de hand grootgebrachte laatvlieger. Bij de rondleiding zelf viel het aantal vleermuizen helaas tegen. We hebben laatvlieger, gewone en ruige dwergvleermuis gezien.

30 augustus: Zuid-Holland, Zoetermeer, gemeente Zoetermeer

Het was een prachtige, zwoele zomeravond. Een gezelschap van zo'n 20 mensen (plus kinderen) was naar de lezing van Niels de Zwarte gekomen om daarna op vleermuizenzoektocht te gaan in de directe omgeving van de Stadsboerderij. Een journalist van het AD was van de partij.

30 augustus: Zuid-Holland, Den Haag, Haagse bos, Vlen

Door: Carolien van der Graaf en Leonie de Kluys
Aantal deelnemers: ca. 20 (4 kinderen)

Het was een succes: mooi weer, veel vleermuizen en enthousiaste mensen. Er was ook iemand van de radio (Radio 5) aanwezig. Hoogtepunten waren de uitvliegende rosse vleermuizen en de foeragerende watervleermuizen boven de waterpartij op nog geen 3 meter afstand. Op

<u>Waar</u>	<u>deelnemers</u>
Bovenkarspel	27
Landgoed Leyduin	15
Den Burg	35
Den Helder	0
Zoetermeer	20
Rokanje	8
Den Haag	20
Rotterdam	25
Leiden	.
Rheebruggen	6
Zuidwolde	20
Markelo	50
Dedemsvaart	5
Arnhem	.
Emmeloord	0
Maarssen	40
Utrecht	25
Lochem	15
Oisterwijk	+0 extra
Landgraaf	12
Maastricht	15
Geleen-Spau	.
Schinnen-Tull	15
Weert	5
Dinther Landgoed Heeswijk	30

Vervolg verslag nacht van de vleermuis

initiatief van de deelnemers hebben we aan het eind een vleermuislied gezongen, waarin watervleermuis, rosse vleermuis en dwergvleermuis tegelijkertijd werden nagedaan; een soort vleermuis-rap.

30 augustus: Zuid-Holland, Rotterdam, Schiebroekse park, Vogel-, Vleermuis- en Vlinderwerkgroep

Door: Peter van Dalen

Aantal deelnemers: ca. 25 ook kinderen

De excursie was geslaagd. We hebben 4 soorten vleermuizen waargenomen en aan het begin van de avond hebben we ook een boomvalk gezien. Als hoge uitzondering heb ik een ruige dwergvleermuis in een kast laten zien. Dat doe ik anders nooit, om de dieren zo min mogelijk te storen. Dat heb ik de deelnemers ook duidelijk gemaakt en dat begrepen ze goed.

30 augustus: Overijssel, Markelo, IVN Markelo en Rijssen-Enter

Door: Jetty Dorresteyn

Aantal deelnemers: 50 personen, waaronder 13 kinderen

De excursie is prima verlopen en het weer was natuurlijk ideaal. Naast de dwergvleermuis en de laatvlieger hebben we geen andere vleermuizen gespot. In ons informatiecentrum hadden we ook een kleine tentoonstelling gemaakt over vleermuizen en dat trok ook veel aandacht.

30 augustus: Limburg, Maastricht, IVN Maastricht

Door: Ger Beckers

Aantal deelnemers: ca. 15

Het was een geslaagde avond en ik ben ook nog geïnterviewd door een lokale radiozender (L1). We zijn door het dal gelopen en hebben watervleermuizen, dwergvleermuizen en laatvliegers gehoord. Ik heb de deelnemers ook van mijn werk bij de klachtenafhandeling verteld. De foto's die ik van de VZZ toegestuurd heb gekregen, kon ik goed gebruiken.

Vleermuizen literatuur

door Peter Lina

In deze rubriek wordt nieuw verschenen literatuur over vleermuizen vermeld, maar geen artikelen in tijdschriften of nieuwsbrieven. Ook vindt geen boekbespreking plaatsvinden, wel soms opmerkingen over de aard van een boek of de bruikbaarheid voor bepaalde doelgroepen. Ook kunnen wat oudere boeken worden vermeld, die ik pas recent heb binnengekregen. De boeken worden in volgorde van het jaar van verschijnen vermeld.

V.N. Bolshakov, O.L. Orlov & V.P. Snitko, 2005. *Летучиу мышии Урала (De vleermuizen van de Oeral)*. Uitgeverij Akademia, Ekatarinaburg, 175 pp. ISBN: 5-93472-095-3.

In het Russisch. Geen Engelse samenvatting. Geeft gedetailleerde beschrijvingen van alle in de Oeral gevonden vleermuizensoorten met onder meer grafieken, tabellen van belangrijke winterverblijfplaatsen en de vleermuizensoorten en de aantallen daarvan daarin, tabellen met lichaamsmaten en verspreidingskaarten, alsmede een katern met 16 fraaie kleurenfoto's. Een uitgebreide literatuurlijst die vooral verwijst naar Russische publicaties over vleermuizen.

N.R. dos Reis, A.L. Peracchi, W.A. Pedro & I.P. de Lima (eds.), 2007. *Morcegos do Brasil (Vleermuizen van Brazilië)*. 253 pp. ISBN: 978-85-906395-1-0. In het Braziliaans Portugees. Geen Engelse samenvatting. Het boek geeft beschrijvingen van 167 vleermuizensoorten die tot 2007 in Brazilië zijn gevonden. Van een aantal soorten worden zwart-wit foto's gegeven die niet van al te beste kwaliteit zijn. Geen verspreidingskaarten. Het boek had een oplage van 1000 exemplaren, maar was in het jaar van verschijnen al uitverkocht. Is in Europa nauwelijks te raadplegen, maar is beschikbaar in de bibliotheek van het Nationaal Natuurhistorisch Museum "Naturalis" te Leiden.

Aankondiging Vlen-dag zaterdag 25 oktober 2008 te Nijmegen

Radbouduniversiteit - Huygensgebouw
Heyendaalseweg 135 te Nijmegen
Zaal open: 9:30 uur

De jaarlijkse Vlendarag komt er weer aan en is wederom op de laatste zaterdag van oktober. Schrijf het in je agenda en mis deze dag niet!

De Vlendarag is een dag met lezingen over vleermuizen, vleermuisonderzoek en andere

vleermuis-wetenswaardigheden. De Vlendarag is ook een dag waarop alle personen geïnteresseerd in vleermuizen elkaar kunnen ontmoeten.

Na Utrecht, drie maal Leiden, één maal Zutphen en Roermond zal de VLEN- dag dit jaar in Nijmegen zijn. Ook dit jaar hebben we getracht een divers aanbod aan sprekers uit te nodigen. Naast de diverse lezingen zijn er posters en een natuurboekenmarkt.

Het programma ziet er als volgt uit:

Tijd	Onderdeel	Spreker
9:30	Zaal open, koffie en thee, boekenmarkt open	
10:00	Opening door de dagvoorzitter:	Gerhard Glas
	<i>Lezingen</i>	
10:05	Een overzicht van de vergrijzing in Noord-Brabant	René Janssen
10:25	Nieuwe vleermuissoort in Nederland; de commotie en het verhaal achter de waarneming	Freek Cornelis
10:45	Natura 2000 en vleermuizen. De stand van zaken	Johan Thissen
11:05	Pauze (koffie en thee)	
11:30	Watervleermuis en meervleermuis... verschil in watertypen- en kwaliteit!	Marc van de Sijpe
11:50	Waarom watervleermuizen enkel in mannetjes- meervleermuisbiotoop jagen...	A-J Haarsma
12:10	Mysterybat Deel I – De opgaves (in tweetallen)	
12:35	Pauze (in de kantine zijn belegde broodjes te koop!) – Demonstratie vleermuisradar – Videopresentatie Zomer Bruijn	
13:15	Vleermuisonderzoek in de jungle van Frans Guyana: een korte impressie	Pieter Blondé
13:45	Kan de gewone dwergvleermuis niet van Tabel 3?! Vleermuizen en de wet	Marc van der Valk
14:05	Dwergen in de stad, resultaten van drie jaar vleermuismonitoring Leiden	Niels de Zwarte
14:25	Het vernieuwde VLEERMUIS.NET, een korte impressie	Carolien van der Graaf
14:45	Pauze (koffie en thee)	
15:15	Hoe ruig is ruig? Trektellingen van ruige dwergen	Jasja Dekker
15:35	Mannetjes zwermen, vrouwtjes kermen? De resultaten van 66 vangnachten voor groeven en een vergelijk met wintergegevens	Jaap van Schaik
15:55	Mysterybat Deel II – De antwoorden en prijsuitreiking	
16:15	Afsluiting door de dagvoorzitter	
16:25	Opruimen en/ of het gebouw verlaten	
17:00	Sluiting gebouw	

NB: alle voordrachten zijn inclusief 5 minuten vragen.

Pauzes: tijd om te netwerken, boekenmarkt, bat- detector tunen, Demonstratie vleermuisradar en posterpresentaties.

Aankondiging Vlen-dag

Mogelijkheden voor posters

Bij deze willen wij iedereen uitnodigen tot het maken van een poster voor de posterpresentatiewand.

Kosten

De VLEN- dag is gratis voor leden. Niet leden dienen zich gratis op te geven via ahaarsma@dds.nl.

In de pauzes is er koffie en thee tegen kostprijs. Ook dit jaar zijn er voor de lunch tegen kostprijs broodjes te koop. Zorg dus dat je klein geld mee neemt!

Voor mensen die van ver komen...

is er de mogelijkheid de avond voor de Vlendag te overnachten in Nijmegen. Anne-Jifke Haarsma regelt deze plekken, dus mail haar even via ahaarsma@dds.nl. Voor leden van de VLEN is deze slaapplek gratis.

Tijdsplanning

Omdat we om 17:00 de ruimten waarin wij verblijven geheel schoon moeten achterlaten, zal dit jaar de VLEN- dag om 16:25 afgelopen zijn. Enige hulp met opruimen is gewenst, al is het ook prettig wanneer mensen snel het pand willen verlaten, zodat er gemakkelijk opgeruimd kan worden.

Adres: Huygensgebouw van de Radboud Universiteit, Heyendaalseweg 135 te Nijmegen.

Vanaf Nijmegen Heyendaal (ca. 3 min lopen)

Wanneer je vanaf Station Nijmegen komt met de stoptrein, zorg dan dat je boven komt. Je bent dan op de verlengde groenstraat. Hier ga je rechts, de Heyendaalseweg op. Je steekt de kapittelweg over en dan de Heyendaalseweg. Je ziet

dan het Huygensgebouw liggen. Dit is een lelijk groen gebouw aan de Heyendaalseweg 135. De lezingen vinden plaats in de collegezaal CZ13 (HG 00.307 staat op de borden).

Met de bus vanaf station Nijmegen

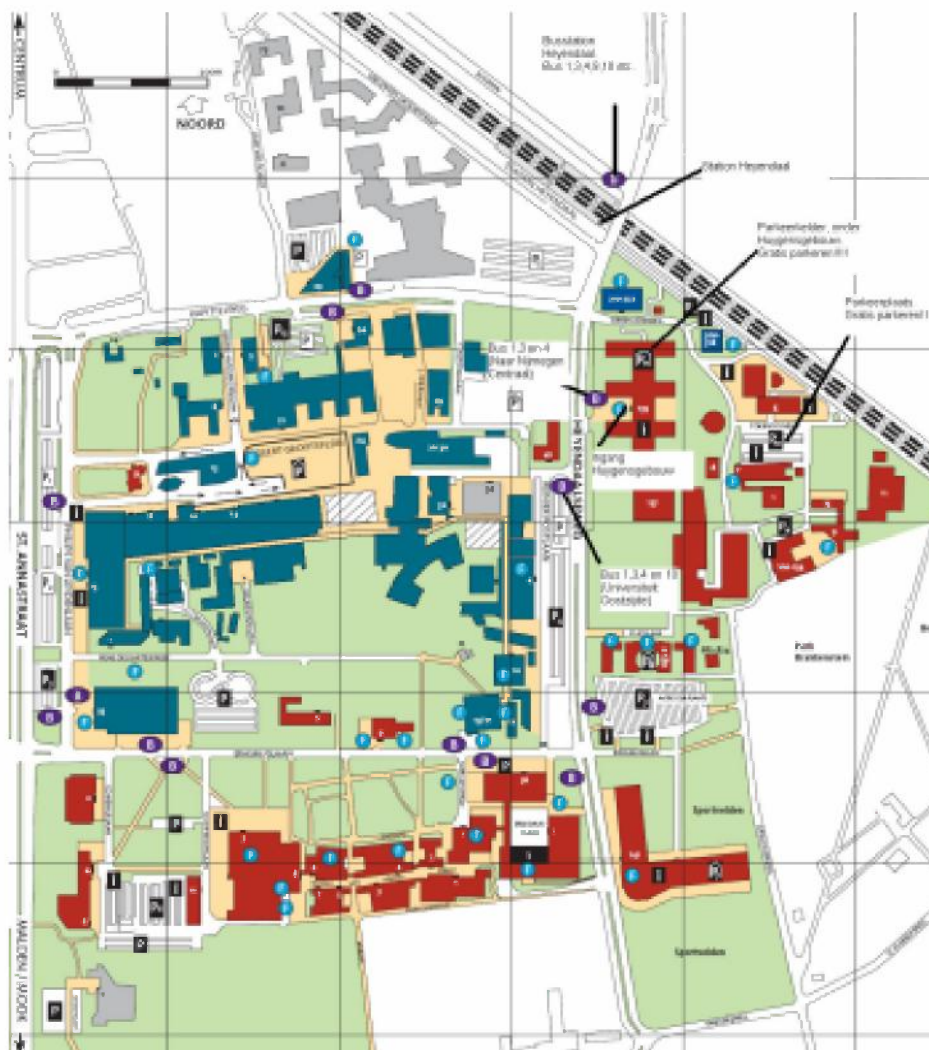
De dichtstbijzijnde bushaltes zijn Universiteit Oostzijde en Station Heyendaal.

Met de auto

Kijk even op een routeplanner hoe je Nijmegen gemakkelijk in komt. Let op je snelheid, er wordt veel en vaak gecontroleerd in Nijmegen.

Parkeren

Er zijn verschillende parkeerplekken op het terrein die op zaterdag gratis zijn. Parkeren kan in de parkeergarage onder het Huygensgebouw of achter het gebouw.

Agenda

Vleermuizendag VLEN

Datum: 25 oktober 2008

Plaats: Nijmegen

Informatie: www.vleermuis.net en www.vzz.nl

Nacht van de Nacht

Datum: 25 oktober 2008

Plaats: diverse plaatsen door het land

Lezing Vleermuizen, dieren van de nacht

Datum: 28 oktober

Plaats: Geleen

Informatie: www.vzz.nl

Algemene Ledenvergadering VZZ

Datum: 12 november 2008

Plaats: Ecodrome Zwolle

Informatie: www.vzz.nl

Vleermuizen in Langbroekerwetering

Activiteiten programma

Datum: 22 November 2008

Plaats: Zeist

Informatie: www.vzz.nl

Onderwerp: cursus herkenning vleermuizen in de winter

XVth International Bat Research Conference

Datum: augustus 2010

Informatie: nog niet beschikbaar

Plaats: Praag, Tsjechische Republiek

Voertaal: Engels

XIIth European Bat Research Symposium

Datum: augustus 2011

Plaats: Litouwen

Informatie: nog niet beschikbaar

Voertaal: Engels

XVIth International Bat Research Conference

Datum: augustus 2013

Plaats: Vermoedelijk Durban, Zuid-Afrika

Informatie: nog niet beschikbaar

Voertaal: Engels

Voor informatie over bovenstaande conferenties kan men ook terecht bij:

RCBSC

Postbus 835

2300 AV Leiden

e-mail: phc.lina@tiscali.nl

16

- advertentie -

BioQuip

Het adres voor vleermuisdetectors

Tevens veerunsters en zoogdiervallen

E. de Boer van Rijkstraat 13
2331 HH Leiden

tel.: 071 -531 49 79

fax: 071 -576 62 68

e-mail: bioquip@zonnet.nl

website: www.bioquip.nl

ook tijdens de avonduren bereikbaar

Adressen

Vleermuiswerkgroep Nederland-VZZ

Secretaris: Anne Jifke Haarsma, tel: 06 - 16392155, Rijnlaan 153, 2105 XM Heemstede.

Publiciteit en Ledenadministratie: Saskia Roselaar, tel: 071 - 5280022, Haven 24 A, 2312 MJ Leiden.

Overige bestuursleden: Rudy van der Kuil, tel: 070 - 3652811, René Janssen, tel: 0345 - 530085, Leonie de Kluys, tel: 06 - 41482817, Carolien van der Graaf, tel: 070 - 8892222

www.vleermuis.net, e-mail:

vleermuiswerkgroepnederland@vzz.nl

Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming

Oude Kraan 8, 6811 LJ Arnhem, tel: 026 - 3705318, fax: 026 - 3704038, site: www.vzz.nl, e-mail:

info@vzz.nl

Zoogdiermonitoring

Antwoordnummer 1380, 6800 VC Arnhem

e-mail: zoogdier@vzz.nl

Wintertellingen: Vilmar Dijkstra, e-mail:

v.dijkstra@vzz.nl

Databankbeheerder VZZ: Martijn Vanoene

zoogdier@vzz.nl of martijn.vanoene@vzz.nl

Provinciale Werkgroepen

Friesland: Fryske Feriening foar Fjildbiology (FFF)

Coördinator: Teddy Dolstra, tel: 0621 - 686354,

Zuiderweg 10, 8395 KV Steggerda, e-mail:

Suchbistenwurkgroep-fff@hetnet.nl

Groningen: Vleermuis Coördinatie Overleg Groningen (VleCOG)

Contactpersoon: Jan van Muijlwijk, Golf van Riga 61, 9642 CJ Veendam, e-mail: jvmmap@bart.nl

Drenthe: Vleermuiswerkgroep Drenthe (VLED)

Provinciaal coördinator: Reinier Meijer, tel: 0592 - 372359, Zwartwatersweg 103, 9402 SM Assen, e-mail: vled@vzz.nl

Overijssel: ZWG- Overijssel

Secretariaat: p/a N & M Overijssel

Contactpersoon: Nico Driessen, tel: 038 - 4250960,

Stationsweg 3, 8011 CZ Zwolle, e-mail:

n.driessen@natuurmilieu.nl

Gelderland: VLEGEL

Secretaris: Hans Hartvelt, tel. 0318-430898,

Lijsterbeslaan 7, 6721 CW Bennekom, e-mail:

secretariaat@vlegel.org

Wintertellingen: Gerhard Glas, tel. 026-4432879

Flevoland:

Contactpersoon: Jeroen Reinhold, tel: 0320 - 231971, Archipel 35-44, 8224 HK Lelystad, e-mail: reinhold@landschapsbeheer.net

Noord-Holland: NOZOS

Contactpersoon: Joy de Wit, tel: 020 - 6974518, Veldhuizenstraat 82, 1106 DH Amsterdam, e-mail: wittrans@xs4all.nl

Zuid-Holland: ZWG- ZH

Contactpersoon: Kees Mostert, 015-2145073 Palamedestraat74, 2612 XS Delft, info@zwgz.nl

Utrecht: VLEU

Contactpersoon: Eric Jansen, tel: 030 - 2722644, Vermeulenstraat 164, 3572 WT Utrecht, e-mail: eajansen@zonnet.nl

Monitoring: Zomer Bruijn, tel: 033 - 4622974), Nieuwstraat 23, 3811 JX Amersfoort

Noord-Brabant: VWG-NB

Contactpersoon: Peter Twisk, tel: 073 - 6445664, Jan Mosmanslaan 19, 5237 BB Den Bosch

Wintertellingen: René Janssen

Kastencoördinator: Erik Korsten, Chiel Simons vleermuis.brabant@planet.nl

Vleermuisstichting Noord Brabant

Contactpersoon: Ad van Poppel, tel: 013 - 4552030, Griegstraat 449, 5011 HL Tilburg

Limburg: ZWG-NHGL

Contactpersoon / monitoring: Ludy Verheggen, tel: 043 - 3641166, Lijsterbeslaan 22, 6241 AN Bunde, e-mail ludy.verheggen@vzz.nl

Wintertellingen mergelgroeven: Jos Cobben, tel: 043 - 3252776

Netwerk Klachtenafhandeling IKL: Jan Kluskens, tel: 0475 - 386430

Zeeland: ZWG- Zeeland

Contactpersoon: Nanning-Jan Honingh (tel: 0113 - 548119) Schoondijksedijk 35, 4438 AE Driewegen, e-mail: nanning-jan.honingh@slz.landschapsbeheer.nl

Teksten kunnen aangeleverd worden via mail. Foto's en tekeningen liefst apart via de e-mail toesturen.

Grafieken gelieve in een excel- bestand te versturen.

Email: VLENNIEUWSBRIEF@VZZ.NL